

Tadeusz Boy-Żeleński (21 grudnia 1874 w Warszawie - 4 lipca 1941 we Lwowie)

*Ten myśliciel ze stolicy
wiedział, co w życiu się liczy:
miłość i śmiech
to żaden grzech,
niech się wypchają krytycy.*

(ebs)

Tadeusz Kamil Marcjan Żeleński herbu Ciołek, pseudonim "Boy", Boy-Żeleński - polski tłumacz literatury francuskiej, krytyk literacki i teatralny, pisarz, poeta-satyryk, kronikarz, eseista, działacz społeczny, z wykształcenia lekarz. Współpracownik Ireny Krzywickiej, propagator świadomego macierzyństwa, antykoncepcji i edukacji seksualnej.

Urodził się 21 grudnia 1874 w Warszawie jako syn Wandy z Grabowskich i Władysława Żeleńskiego, kompozytora. Rodzina przeniósła się do Krakowa, gdy Tadeusz był w wieku szkolnym, był uczniem Nowodworka.

W latach 1892-1900 studiował medycynę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Uczył się wprawdzie, ale jednocześnie prowadził hulaszczy tryb życia, nie stroniąc od alkoholu i gry w karty. Na rok przerwał studia, wpadł w nałóg karciarstwa hazardowego i najważniejszą kwestią życiową stały się dla niego pieniądze. Chcąc wyjść z karcianych długów zdecydował się na stypendium wojskowe (50 guldenów rocznie), które musiał następnie odsłużyć w armii austro-węgierskiej po ukończeniu studiów.

Kiedy w 1898 z Berlina do Krakowa przeprowadził się Stanisław Przybyszewski, Żeleński stał się jego nieodłącznym towarzyszem, zafascynowany pisarzem i zakochany w jego żonie, przybyłej do Krakowa niedługo później Dagny.

Kiedy w 1901 otrzymał ostatecznie dyplom medyczny, rozpoczął pracę w Szpitalu św. Ludwika. Jego tryb życia niewiele się przez to zmienił; nadal często przebywał w krakowskich kawiarniach, m.in. "U Turlińskiego" (w hotelu "Pod Różą"), czy w "Jamie Michalika".

W 1904 Żeleński poślubił Zofię Pareńską (1886-1956), "Zosię" w dramacie "Wesele" (1901) Stanisława Wyspiańskiego. Zosia była ze swoją siostrą na weselu Rydla jako nastolatka. Również Żeleński był obecny na weselu stanowiącego pierwowzór dramatu, ale Wyspiański nie przypisał mu żadnej roli.

Małżeństwo Tadeusza z Zofią zostało zaaranżowane przez ich rodziców (Eliza Pareńska i Wanda Żeleńska były ze sobą zaprzyjaźnione, natomiast Stanisław Pareński uczył Tadeusza na Uniwersytecie i pomógł mu zdobyć pracę w szpitalu). Poznali się w willi Pareńskich w Tenczynku. Z tego związku małżeńskiego przyszedł na świat Stanisław Żeleński (ur. 23 lutego 1905 w Krakowie, zm. 3 grudnia 1981 w Warszawie). Był aktorem. Małżeństwo Żeleńskich przetrwało do śmierci Boya, małżonkowie dawali sobie wolność jeśli chodzi o życie uczuciowe pozostając w przyjaźni i razem prowadząc interesy (wydawnicze).

Pracując jako lekarz pediatra w Szpitalu św. Ludwika w Krakowie (1901-1906), Żeleński zainicjował powstanie organizacji "Kropla mleka", której był kierownikiem i gdzie pracował jako doradca lekarski. Rozpoczął nawet pisanie pracy habilitacyjnej, jednak wysłany na stypendium do Paryża zainteresował się literaturą francuską i pozostał jej wierny do końca życia, przekładając na język polski jej kanon niemal w całości (za przekład dzieł Moliera otrzymał w 1914 palmy Akademii Francuskiej).

Po powrocie do kraju, od 1906, współtworzył kabaret "Zielony Balonik", pisząc do niego teksty satyryczne.

<https://www.youtube.com/watch?v=4JdsexGdld8>

W czasie I wojny światowej jako lekarz kolejowy służył w armii austriackiej.

W 1919 zakończył pracę lekarza i został zatrudniony jako recenzent teatralny w krakowskim magazynie "Czas". Od 1922 zamieszkał w Warszawie, gdzie jego pierwszym zajęciem było kierownictwo literackie w Teatrze Polskim.

Przed II wojną światową był ostro zwalczany przez środowiska konserwatywne za głoszenie liberalnych poglądów, krytykę udziału Kościoła w życiu społecznym i politycznym Polski oraz szarganie świętości narodowych, w szczególności za odbrażawianie Mickiewicza i Fredry. W środowisku literackim krytykowany był przez Karola Irzykowskiego (m.in. w książce "Beniaminek"). W 1933 został wybrany do grona członków Polskiej Akademii Literatury.

Wspólnie z Ireną Krzywicką, z którą był związany uczuciowo, kierował w latach 30. XX w. prywatną kliniką warszawską promującą świadome macierzyństwo. Poradnia Świadomego Macierzyństwa w Warszawie została otwarta 27 października 1931 roku, w roku następnym przyjęła 4096 pacjentek. Podobne placówki powstały następnie w Łodzi, Krakowie, Przemyślu, Gorlicach. W zainicjowanym przez siebie dodatku do "Wiadomości Literackich" pt. "Życie Świadome" propagował antykoncepcję i edukację seksualną. Domagał się legalizacji aborcji, by zlikwidować groźne dla życia kobiet "podziemie aborcyjne".

Po wybuchu II wojny światowej wyjechał do Lwowa. Zamieszkał u szwagra żony - prof. Jana Greka. W październiku 1939 sowieckie kierownictwo Uniwersytetu Lwowskiego powołało go na kierownika katedry historii literatury francuskiej. Działał w lwowskim oddziale Związku Literatów Polskich, wszedł w skład kolegium redakcyjnego pisma Związku Pisarzy Sowietkich "Nowe Widnokregi", publikował artykuły w "Czerwonym Sztandarze", uczestniczył w imprezach propagandowych. 19 listopada 1939 roku podpisał oświadczenie pisarzy polskich witające przyłączenie Zachodniej Ukrainy do Ukrainy Radzieckiej.

W styczniu 1940 wszedł w skład 16 osobowej brygady autorów, powołanej za zgodą Ministerstwa Oświaty Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej dla zredagowania 3-tomowego podręcznika historii literatury polskiej. W sierpniu 1940 był gościem Wszechzwiązkowego Komitetu ds. Nauki ZSRR w Moskwie.

Wykorzystując swoją pozycję, Boy przynajmniej dwukrotnie próbował interweniować u władz sowieckich w obronie osób deportowanych (chodziło o prawnika Wiktora Turka i prawdopodobnie o Annę Tetmajerową, wdowę po Włodzimierzu).

Wkrótce po zajęciu Lwowa przez Niemców, w nocy z 3 na 4 lipca 1941, został aresztowany wraz z prof. Grekiem i jego żoną, Marią Pareńską-Grekową przez Einsatzkommando zur besonderen Verwendung pod dowództwem Brigadeführera dr. Karla Eberharda Schöngartha i zamordowany tej samej nocy na stoku Góry Kadeckiej wraz z grupą polskich profesorów lwowskich uczelni. Miejsce jego pochówku jest nieznane.

<https://www.youtube.com/watch?v=3jjzUIEEj2g>

Wstępy pisane przezeń do tych książek zostały wydane w trzech tomach pod tytułem "Mózg i płeć" (seria 1-3, Warszawa, 1926-1928) i stanowią krótki kurs literatury francuskiej.

Boy-Żeleński podzielił Młodą Polskę na "tatrzańską" i "szatańską" wskazując w ten sposób dwa najważniejsze obszary zainteresowań artystów współczesnej mu epoki. Był także autorem licznych felietonów społeczno-obyczajowych oraz teatralnych (przez wiele lat pracował jako krytyk teatralny) a także książek z zakresu historii literatury, wydanych jeszcze za jego życia.

Kobiety Boya - Dagny Przybyszewska

Kobiety Boya - Zofia Pareńska

Kobiety Boya - Jadwiga Mrozowska-Toeplitz

Kobiety Boya - Anna Belina

Kobiety Boya - Irena Krzywicka

Dorota Majewska, "Pieńo kobiet wciąż aktualne"

Tadeusz Boy-Żeleński - Pisarz krystalicznie czytelny

<https://www.youtube.com/watch?v=5Oy8XE6hJYY>

„Bieniaminek polskiej publiczności” czy „Wyrafinowany mistyfikator”?

„Największy pisarz polski” czy „Autor kilkunastu wierszyków”?

„Wróg kościoła” czy „Burzyciel kłamstwa”?

„Literacki deprawator” czy „Twórczy rewizjonista”?

„Benedyktyn” czy „Notoryczny demoralizator”?

„Mocarz przekładu” czy „Tłumacz deprawator”?

„Pisarz świadomy” czy „Mędrzec z urojenia”?

„Boy publicysta” czy „Boy rewizjonista”?

...bo na dnie zawsze byłem i jestem tylko poetą

Tadeusz Boy-Żeleński (1874-1941)

<https://www.youtube.com/watch?v=OeTedWZ9ODw>